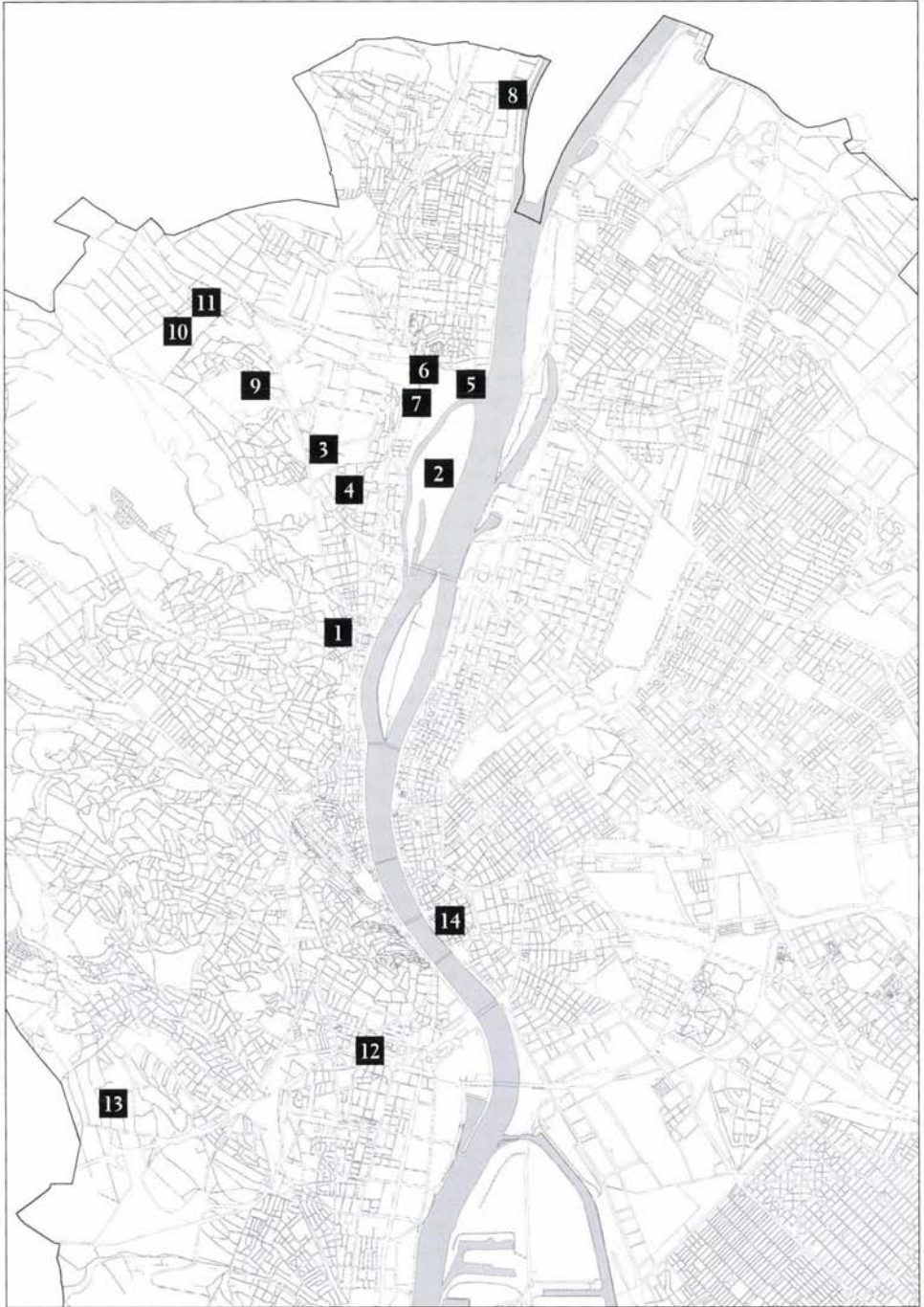

AQUINCUM

*A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 2007-ben
Excavations and rescue work at the
Aquincum Museum in 2007*

AQUINCUM

A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 2007-ben

Excavations and rescue work
at the Aquincum Museum in 2007

Budapest, 2008

Szerkesztő:
Zsidi Paula, Vámos Péter

Edited by:
Paula Zsidi, Péter Vámos

Lektorálták:
Bencze Zoltán, Endródi Anna,
Zsidi Paula

Proof reading by:
Zoltán Bencze, Anna Endródi,
Paula Zsidi

Fordítás:
Simán Katalin, Alice M. Choyke

Translation by:
Katalin Simán, Alice M. Choyke

Tárgyfotók:
Gálné Tóth Csilla, Komjáthy Péter,
Tihanyi Bence

Object photos by:
Csilla Gálné Tóth, Péter Komjáthy,
Bence Tihanyi

Technikai szerkesztő:
Kolozsvári Krisztián

Technical assistance by:
Krisztián Kolozsvári

A külső borítón elől:
Arcos edény töredéke az aquincumi
polgárváros keleti temetőjéből
(III. ker., Graphisoft Park)

Front cover:
Fragment of a face-pot from the eastern
cemetery of the Aquincum Civil Town
(District III, Graphisoft Park)

A külső borítón hátul:
A *legio II adiutrix* bélyeges téglája ROMA
graffitóval

Back cover:
Stamped brick from the *legio II adiutrix*
with the graffito ROMA

A belső borítón:
A 2007-ben végzett megelőző
feltárások helyszínei

Inside cover:
Locations of preventive
excavations in 2007

Budapesti Történeti Múzeum, 2008
Felelős kiadó: Dr. Bodó Sándor főigazgató

Budapest Historical Museum, 2008
Editor-in-chief: Dr. Sándor Bodó, Director

A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 2007-ben

Excavations and rescue work at the
Aquincum Museum in 2007

Budapesti Történeti Múzeum
Aquincumi Múzeum

Aquincumi füzetek
14. szám

ISSN 1219-9419 (Aquincumi füzetek)
ISSN 1219-9427 (Aquincum)

Tartalom

Régészeti feltárások Budapest területén
2007-ben (*Zsidi Paula*) 8

A 2007-ben végzett nagyobb megelőző
feltárások helyszínei 14

Római kori épületmaradványok feltárása
Budaújlakon (*Anderkó Krisztián*) 16

Szondázó kutatások az óbudai Hajógyári-
szigeten (*Havas Zoltán*) 24

Beszámoló a katonaváros nyugati
temetőjében végzett kutatásról
(*Budai Balogh Tibor*) 40

Kutatások az aquincumi katonaváros
északnyugati zónájában
(*Budai Balogh Tibor*) 57

Előzetes jelentés az aquincumi
polgárváros keleti (gázgyári) temetőjében
2007-ben végzett feltárásokról
(*Lassányi Gábor*) 64

„Átriumos hosszúház-lakótraktus”:
hitelesítő feltárás az aquincumi
polgárváros északkeleti részén III.
(*T. Láng Orsolya*) 71

Contents

Archaeological excavations in the territory
of Budapest in 2007 (*Paula Zsidi*) 8

Sites of the larger preventive excavations
conducted in 2007 14

Excavation of Roman period building
remains in Budaújlak
(*Krisztián Anderkó*) 16

Test excavations on Óbuda (Dockyard)
Island (*Zoltán Havas*) 24

Report on the investigations conducted
in the western cemetery of the Military
Town (*Tibor Budai Balogh*) 40

Investigations in the northwestern zone
of the Aquincum Military Town (*Tibor
Budai Balogh*) 57

Preliminary report on the excavations
conducted in the eastern (Gas Factory)
cemetery of the Aquincum Civil Town in
2007 (*Gábor Lassányi*) 64

“Strip house with an atrium-residece
wing”: authentication excavation in the
northeastern part of the Aquincum Civil
Town III
(*Orsolya T. Láng*) 71

Újabb adatok az aquincumi polgárváros déli részének közműhálózatához és beépítettségéhez (<i>T. Láng Orsolya</i>)	Recent data on the public utilities and buildings in the southern part of the Civil Town of Aquincum (<i>Orsolya T. Láng</i>)
81	81
Többrétegű őskori lelőhely feltárása a békásmegyeri Duna-parton (<i>Szilás Gábor</i>)	Excavation of a multi-layered prehistoric site on the banks of the Danube bank Békásmegyer (<i>Gábor Szilás</i>)
89	89
Kutatások a Testvérhegy keleti előterében (<i>Anderkó Krisztián</i>)	Investigations in the eastern foreground of Testvérhegy (<i>Krisztián Anderkó</i>)
105	105
Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében III. (<i>Szilás Gábor – M. Virág Zsuzsanna</i>)	Test excavations in the region of the Roman villa on Csúcshegy III (<i>Gábor Szilás – Zsuzsanna M. Virág</i>)
119	119
Középkori településnyomok és római kori épületmaradványok a Csúcshegy-Harsánylejtő területén (<i>T. Láng Orsolya</i>)	Medieval settlement traces and Roman period building remains in the area of Csúcshegy-Harsánylejtő (<i>Orsolya T. Láng</i>)
133	133
Őskori és római kori lelőhelyek a Budai Skála bontása során (<i>Beszédes József – Horváth László András</i>)	Prehistoric and Roman period sites uncovered during the demolition of the Budai Skála department store (<i>József Beszédes – András László Horváth</i>)
141	141
Római kori településrészlet feltárása Budaörs határában (<i>Hárshegyi Piroska</i>)	Excavation of part of a Roman period settlement at Budaörs (<i>Piroska Hárshegyi</i>)
158	158
Római kori védmű és török fürdő a pesti belvárosban (<i>Beszédes József – Papp Adrienn – Zádor Judit</i>)	Roman Period defensive works and a Turkish bath in the city of Pest (<i>József Beszédes – Adrienn Papp – Judit Zádor</i>)
165	165
Az Aquincumi Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei és eredményei a 2007. évben	Locations of and results from small-scale excavations conducted by the Aquincum Museum in 2007
172	203
Az Aquincumi Múzeum további feltárást nem igénylő próbaátásai és régészeti célú megfigyelései 2007-ben	Archaeological observation work and test excavations carried out by the Aquincum Museum in 2007
205	205
Rövidítésjegyzék	
208	

A 2007. évi feltárások közreműködői	209	Abbreviations	208
A 2007. évi jelentősebb feltárások megbízói és támogatói	211	Participants in the excavations in 2007	209
A BTM Aquincumi Múzeumának és munkatársainak 2007-ben megjelent publikációi	213	Employers and patrons of the most important excavations in 2007	211
		Publications by the staff of the Aquincum Museum in 2007	213

Régészeti feltárások Budapest területén 2007-ben

Archaeological excavations in the territory of Budapest in 2007

A Budapesti Történeti Múzeumnak létrejöttétől fogva egyik alapvető feladata a főváros régészeti örökségének és történeti emlékeinek felkutatása, feltárása, gyűjtése, megőrzése, tudományos feldolgozása, közzététele és bemutatása. Az 1887-ben, éppen 120 éve alapított intézmény máig töretlenül végzi várostörténeti kutatásait, melynek legfontosabb elemét az őskortól a római korszakon át egészen a középkorig terjedő időszakra vonatkozóan a régészeti feltárások jelentik. Az eddigi, több mint tízezerre becsült régészeti beavatkozás nyomán felbecsülhetetlen értékű forrásanyag, információ halmozódott fel az intézmény gyűjteményeiben és adattárában, emellett a múzeum számos egyedülálló, régészeti feltárásból származó műkincsét tartja számon a nemzetközi szakirodalom, s kéri kölcsön külföldi bemutatásra világhírű múzeumok. Az intézmény több mint egy évszázados fennállása alatt olyan régészeti örökségvédelmi rendszert dolgozott ki és működtet, amely képes együttműködni a városrendezéssel, a beruházások intenzitásához alkalmazkodva gördülékenyen végzi a feltáró tevékenységet és az előkerült emlékek szakmai feldolgozását. Emellett szinte azonnal visszacsatolja a társadalom felé az örökségvédelmi munka eredményét.

Since its foundation, one of the major tasks of the Budapest History Museum has been to explore, recover, collect, preserve, scientifically analyse, publish and exhibit the archaeological heritage and the historical monuments of the capital. The institution, which was founded exactly 120 years ago in 1887, has continuously carried out these local historical investigations of which the most important elements are archaeological excavations on sites spanning a long period from Prehistory through the Roman period and the Middle Ages. The number of archaeological interventions has been estimated at more than ten thousand. As a result, an invaluable archaeological source material has accumulated in the collections and the archives of the institution. International archaeological literature records the numerous unique treasures brought to light by these excavations, many of which are regularly borrowed for exhibitions outside Hungary. During the more than one hundred years of its existence, the institution has evolved and operated a heritage protection system that is capable of co-operating with town planning, contributing to the smooth running of excavations and the scientific analyses of the finds readily adjusting to the intensity of the investments and enabling a relatively

A 2007. évben életbe lépett, a régészeti feltárások végzésére vonatkozó jogszabályi változás éppen ennek a 120 éves folyamatnak megszakítását idézheti elő, veszélybe sodorva a régészeti módszerekkel végzett várostörténeti, település-szerkezeti kutatások további folytatását. A múzeum régészeti munkájának korábbi jogszabályi háttére a 21/2007 (III. 26.) OKM rendelettel bővült ki, amely aszerint a nem elsősorban szakmai szempont alapján „osztályozza”, „minősíti” a lelőhelyet, vagy a lelőhely egy részét, hogy a területen létesítendő beruházás összege meghaladja-e az 1,5 milliárd Ft-ot. Az összeghatár feletti beruházásokhoz kapcsolódó feltárások végzésére a rendelet egy új szervezetet, a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálatot jelölte ki. Ez által a fővárosban folyó régészeti ásatások egy része kikerült a BTM illetékességéből. A rendelet jogszabályi hátteret nyújt ahhoz, hogy a múzeumot megfoszják a régészeti feltárások jelentős részétől, a várostörténeti kutatások alapvető bázisától, forrásától. A rendelet lehetőséget ad arra, hogy az újabb feltárások eredményei ne kerüljenek a korábbi kutatások adatbázisába, ez által nem épülhetnek be a korábbi ismeretanyagba, így társadalmi hasznosulásuk is megkérdőjelezhető. A rendeletet nem előzte meg felmérés, elemzés vagy hatástanulmány, továbbá a szakmai szervezetek által megfogalmazott kétélyek és vélemények alig tükröződtek a rendelet végleges szövegében.

Az új helyzetben a múzeum – szakmai indokok alapján – ragaszkodott ahhoz, hogy a főváros területén, a fejlesztésekhez és beruházásokhoz kapcsolódó régészeti kutatásokat (hatástanulmány, terepbejárás, régészeti megfigyelés, pró-

prompt feed-back of the results of the heritage protection work to society.

The legal modifications concerning the execution of archaeological excavations came into effect in 2007. It may well cause interruption of this 120 year process and it endangers the continuation of the archaeological investigation of the history and settlement structure of the city. The former legal background of the archaeological work of the museum was complemented with order 21/2007 (III. 26.) OKM, which “classifies” and “ranks” the sites or parts of sites based on the not really very professional point of view of the investment exceeding 1.5 billion Forints. With investments over this amount a new organisation the Cultural Heritage Protection Service is required to conduct excavations. Thus, a part of the archaeological excavations in the capital will no longer fall under the authority of the Budapest History Museum. The order offers a legal background for depriving the museum of a significant proportion of the archaeological excavations, the main base and source of urban historical investigations. This order will also permit the results of the new excavations to be omitted from the database of previous investigations so that they will not form an organic part of general knowledge. Their social use is also questionable. No assessment, analysis or impact study preceded the order, and the doubts and arguments put forward by professional organisations are barely reflected in the final text of the order.

In this new situation, the museum insisted for professional reasons that it should still carry out all archaeological investigations (impact studies, field walking, archaeological observation, test excavations and preventive excavations)

bafeltárás, megelőző feltárás) a 2007. évben továbbra is maga végezte. Ebben partner volt az újonnan létrehozott szervezet is, máresak azért is, mert sem speciális szakmai ismeretekkel (városi régészet) rendelkező szakembergárdája, sem adatbázisa, s mint kiderült kapacitása sem volt a rendeletben szereplő feladatok ellátására. Nem rendelkezett továbbá a feladatok bonyolításához elengedhetetlen, kidolgozott eljárási renddel és tapasztalattal sem. Közös sikerként könyvelhetjük el, hogy egyelőre – még ha nem jelentéktelen többletmunkával is – az évszázados hagyományt és értéket megőriztük. A várostörténeti kutatások alapját szolgáló régészeti feltárások többsége továbbra is a korábbi rendnek megfelelően haladt, s a főváros régészeti korszakaira vonatkozó információs anyag, adatbázis továbbra is egy helyen, a BTM-ben lelhető fel.

A BTM a régészeti feltárásokat a korábbi években létrehozott integrált kutatási rendszerben végezte. A rendszer lényege, hogy a beruházások üteméhez és helyszínéhez alkalmazkozó régészeti kutatások eredményeit a régészeti szakmai osztályok a folyamatosan futó topográfiai-kronológiai kutatási programokba illesztik. A feltárások topográfiai adatbankja a régészeti adattár. A régészeti osztályok és az adattár összehangolt működését és a feltárások gördülékeny menetét a BTM régészeti ásatásainak rögzített ügymenete, ill. az ehhez kapcsolódó mellékletek, dokumentumok biztosítják.

Az intézmény 2007-ben 57 régészeti feltárást (22 próbafeltárást és 35 megelőző feltárást) végzett, ami az elmúlt évek növekedő tendenciájával szemben esőket mutat. Valamelyest csökkent

linked with developments and investments on the territory of the capital in the year 2007. The newly founded organisation was also a partner in this respect because it did not yet have a staff of specialists with sufficient professional knowledge (urban archaeology) or a data base. It also turned out that it did not have sufficient capacity for meeting the demands listed in the order and did not have an elaborated plan of procedures or experience indispensable to carry out such work. It must be regarded as a success that for the time being it has been possible to preserve the tradition and the values of more than one hundred years even though this required a significant amount of extra work on our part. Most of the archaeological excavations, the basis of urban historical investigations, were conducted using the former system, and the information and the data base on the archaeological periods of the capital are still to be found in the same place: in the Budapest History Museum.

The Budapest History Museum carried out archaeological excavations within the integrated system of investigations set up in previous years. The essence of the system is that the results of the archaeological investigations were adjusted to the pace and the location of the investments that are added to continuously running topographic-chronological research programs. The archaeological archives represent the topographic database for the excavations. The written execution program of the excavations of the Budapest History Museum and the connected annexes and documents ensure that the various archaeological departments work harmoniously with each other, insuring the smooth execution of the excavations.

a régészeti megfigyelések száma is, 169 helyszínen végezték el ezt a feladatot régészeink, többségében a városi közművek cseréje és az útfelújítások alkalmával. A múzeum 29 ásatásvezető, közalkalmazotti státuszban lévő régész munkatársa 2956 napot töltött terepen, s ezalatt 152.277 m² felületet kutatott át. A csökkenő számú feltárások nyomán a korábbi évekhez képest valamivel kevesebb régészeti leletanyag került a múzeumba: 1082 láda (kb. 270-280 m³), zömében kerámia és állatsont, továbbá 1431 db egyedi lelet, főleg sírkövekből.

A 2007. évben is a főváros három történelmi városmagja, Buda és a Víziváros, Óbuda és a pesti Belváros területén folytak a legeredményesebb feltárások. Az Aquincumi fűzetek hagyományosan a római kori és az őskori kutatások előzetes közzétételének fóruma, de a hozzájuk kapcsolódó középkori kutatások is helyet kapnak a kötetben. A római kori feltárások közül kiemelkedik az aquincumi polgárváros egyik legnagyobb kiterjedésű, ún. keleti temetőjének feltárása, a volt Gázgyár területén. Jelentős eredményeket hoztak az eddig kevésbé vagy egyáltalán nem kutatott területeken folytatott ásatások. Ezek közül is kiemelkedik az Óbudai- (Hajógyári-) szigeten végzett próbafeltárás. A déli szigetrészen ún. Nagy-szigetén korábban nem volt régészeti munka, így annak településtörténetéről csak közvetett adataink voltak. Ebből a szempontból az ásatás gazdag eredményt hozott. Kiderült, hogy a Nagy-sziget területét a neolitikumtól kezdődően egészen a késő középkorig szinte folyamatosan lakták és használták. Jelentősebb, nagy kiterjedésű munkáink közé tartozik, elsősorban

In 2007, the institution conducted 57 archaeological excavations (22 test excavations and 35 preventive excavations), which is less than expected based on the increasing trend of the last years. The number of archaeological observations also somewhat decreased: our archaeologists observed 169 sites, mostly for the exchange and reconstruction of urban public utilities. Twenty-nine excavation directors, public servants of the museum, spent 2,956 days in the field investigating 152,277 m². As the result of the decreasing number of excavations, somewhat fewer finds were taken into the museum than in the former years: 1082 cases (ca. 270-280 m³), mostly ceramics and animal bones, and 1431 individual finds, mostly from graves.

The most successful excavations were carried out in 2007 as well in the three historical town center: Buda and Víziváros, Óbuda and the city of Pest. The Aquincumi fűzetek is traditionally the forum for preliminary publications on prehistoric and Roman Period investigations, but it also accepts reports on medieval investigations linked to them. The most remarkable excavation from the Roman period was that at the so-called eastern cemetery, one of the largest cemeteries of the Aquincum Civil Town, on the territory of the former Gas Factory. Excavations conducted on territories that had been less thoroughly investigated or not formerly investigated also yielded significant results. Of these, the test excavation on Óbudai (Dockyard) Island should be mentioned. No archaeological investigation had been conducted on the so-called Nagy-sziget ("Big-island") on the southern part of the island, so only indirect evidence concerning its settlement history was available. From this point of view, the excavation

az őskor tekintetében a Bp. XXI. ker. Csepel északi szigetcsúcsán, a Szennyvíztisztító telep tervezett területén, a Bp. III. ker. Csúcshegy-Harsánylejtőn és a Bp. XI. ker. Budai Skála projekt keretében végzett régészeti kutatás. Néhány nagyobb beruházás (pl. a Vízivárosban, a Kacsá és a Ganz utcák) feszített tempója nem engedte meg a téli szünetet sem, itt a teljes téli szezonban folyt a munka.

A Budapesti Történeti Múzeum régészeti örökségvédelmi stratégiájának csak egyik része a feltárások eredményeinek lehető leggyorsabb közzététele a hazai és a külföldi szakmai közönség számára. Az intézmény legalább ilyen fontosnak tartja az új ásatási eredmények társadalmi hasznosítását, a gyors visszacsatolást a nagyközönség felé is. Ezt a célt szolgálja a több mint tíz éves hagyományra visszatekintő új szerzeményi kiállítássorozatunk, a honlapunkon megtekinthető, idegen nyelven is hozzáférhető leletkatalógusunk, valamint számos, a bemutatókhoz kapcsolódó múzeumpedagógiai programunk is. A látogatók a 2007. év ásatási szezonjának legszebb leleteit felsorakoztatató időszaki kiállítást az Aquincumi Múzeum régi kiállítási épületében, minden korábbinál nagyobb területen tekinthetik meg. A 2008. április 15. és október 31. között látogatható kiállításon bemutatott leletek katalógusa az Aquincumi Múzeum honlapján (www.aquincum.hu) is hozzáférhető, mely kiegészíti az Aquincumi füzetek 14. kötetében ismertetett feltárások anyagát. A kiállítás többszintű múzeumpedagógiai hasznosításával pedig a főváros régészeti örökségének feltárásából származó új leletek és új eredmények közvetlenül és a lehető leg-

brought rich results. It was discovered that the territory of Nagy-sziget was nearly continuously inhabited and used from the Neolithic until the Late Middle Ages. The archaeological investigations on the future area of the Sewage works at District XXI, Csepel – Northern tip of the island, at District III, Csúcshegy-Harsánylejtő and the one carried out within the framework of the District XI, Budai Skála Project are among the more significant large-scale investigations especially with regard to Prehistory. The pressing pace of a few large investments (e.g. Kacsá and Ganz Streets in Víziváros) did not even allow archaeologist to take a winter break: the archaeological excavations were carried out continuously over the entire winter season.

The quickest possible publication of the results of the excavations for Hungarian and international archaeologists is only one aspect of the heritage protection strategy of the Budapest History Museum. The institution finds the social utilization of the excavation results, their fast feedback to the public, equally important. The exhibition series of the new acquisitions looks back to a tradition of more than 10 years, the find catalogue that can be found on our home page in Hungarian as well as in other foreign languages and the numerous museum pedagogical programs connected with the exhibitions aim to serve this public purpose. The larger than ever temporary exhibition that presents the nicest finds of the excavation season of 2007 can be found in the old exhibition hall of the Aquincum museum. The catalogue of the finds exhibited between April 15 and October 30, 2008, which complements the material from the excavations described in volume 14 of Aquincumi füzetek, can be found on the home page

gyorsabban jutnak el a kisiskolásoktól egészen a művelődni vágyó felnőttekig.

Zsidi Paula

of the Aquincum Museum (www.aquincum.hu). With a multi-level museum pedagogical utilisation of the exhibition, the new finds and the new results coming from the excavations of the archaeological heritage of the capital will reach the public, from elementary school pupils to interested adults, in the most timely manner.

Paula Zsidi